

DOI: 10.31866/2410-1311.39.2022.256934

УДК 316.72:[338.4:008-026.15](477)

КРЕАТИВНІ КЛАСТЕРИ ЯК СКЛАДОВА КУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРИЙ В УКРАЇНІ

Яцько Катерина Віталіївна

Аспірантка,

ORCID: 0000-0002-9096-879X, e-mail: yazko-katja@ukr.net,

Київський національний університет культури і мистецтва,
вул. Є. Коновальця, 36, Київ, Україна, 01133

Для цитування:

Яцько, К.В. (2022). Креативні кластери як складова культурного середовища в контексті розвитку креативних індустрій в Україні. *Питання культурології*, (39), 241-248. doi: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.39.2022.256934>.

Анотація

Мета статті — виявити особливості діяльності креативних кластерів як складової культурного середовища в Україні у контексті розвитку креативних індустрій перших десятиліть XXI ст. Методологія дослідження. Застосовано аналітичний метод (для аналізу наукової літератури та матеріалів електронних ресурсів), метод аналогії і порівняння та метод компаративного аналізу (для виявлення спільних і відмінних особливостей організації креативних кластерів в Україні), метод структурно-функціонального аналізу (для розгляду організаційної та діяльнісної складової креативних індустрій), синхроністичний метод (для вивчення креативних кластерів в Україні в єдиному обраному часовому проміжку), метод моделювання та ін. Наукова новизна. Досліджено розвиток креативних кластерів в контексті сучасних соціально-культурних практик в Україні; розглянуто креативні індустрії як сектор культури та виявлено перспективи розвитку творчих галузей; проаналізовано організацію та діяльність креативних кластерів «Довженко-Центр» (Київ), «LOFT Млин» (Запоріжжя), «Чайна фабрика» (Одеса), «Механіка. Інша земля» (Харків), «Фабрика повидла» (Львів) та виявлено особливості їх розвитку як складової культурного середовища в Україні. Висновки. Сприяючи підвищенню конкурентоспроможності країни на регіональному рівні, креативні кластери з'являються в багатьох містах України. Найбільш активний розвиток вони отримали у великих містах, які мають серйозний потенціал для концентрації сфер креативних індустрій на основі чинної перспективної діяльності. Перетворення покинутих урбаністичних просторів на привабливі громадські місця, культурні або мистецькі центри сприяє процесу інклюзії сучасного мистецтва та має велике соціальне значення. Визначено, що основними позитивними ефектами діяльності креативних кластерів у контексті особливостей розвитку культурного середовища в Україні є розвиток і популяризація сучасного

мистецтва; залучення творчої молоді урбаністичного простору; творче виховання містян; формування творчих активів.

■ **Ключові слова:** креативні індустрії; креативні кластери; культурне середовище; артцентр; сучасне мистецтво

■ Вступ

На сучасному етапі культура стає ключовим, унікальним ресурсом регіональної економіки та капіталом у розвитку локальних територій. Зокрема, світовий досвід останнього десятиліття засвідчує зростання інтересу до культури та культурного потенціалу в контексті розв'язання проблем формування сучасного міського простору, що пояснюється новими можливостями ефективної взаємодії культури з бізнесом, туризмом, а культурної традиції з культурними інноваціями. Найпопулярнішою практикою успішного залучення культурних ресурсів в комерційне середовище є креативні індустрії.

Креативні індустрії наразі позиціуються як один із нових підходів інноваційного розвитку культури, який наділений великими можливостями та потенціалом для розвитку культурних кластерів в сучасних умовах, що зумовлює актуальність та необхідність їх дослідження з позицій сучасної культурології.

На основі проведеного аналізу останніх досліджень та публікацій можемо констатувати великий інтерес сучасних вітчизняних науковців до проблематики креативних індустрій загалом та креативних кластерів зокрема. Проте більшість проведених досліджень, наприклад, Н. Бакуліної та В. Фаловича (2019) «Розвиток креативних індустрій в Україні: аналіз і оцінка», Н. Карасьової (2019) «Креативні індустрії як елемент стратегії постіндустріального розвитку», Н. Кузнецової (2018) «Концептуальні основи формування та розвитку креативних кластерів», О. Прогнімак (2018) «Креативне майбутнє України: перспективи і перешкоди», Д. Смолич (2012) «Концептуальні засади формування інноваційних кластерів в умовах транскордонного співробітництва», Ю. Сотнікової (2020) «Теоретичні аспекти формування креативних кластерів в Україні», висвітлюють економічну складову питання, тоді як культурологічна лишається недостатньо вивченою.

■ Мета статті

Мета статті — виявити особливості діяльності креативних кластерів як складової культурного середовища в Україні у контексті розвитку креативних індустрій перших десятиліть XXI ст. Методологія зумовлена метою дослідження і засновується на комплексному підході до досліджуваного питання. Основними методами дослідження стали культурологічні та загальнонаукові методи: аналітичний метод (для аналізу наукової літератури та матеріалів електронних ресурсів), метод аналогії у порівняння та метод компаративного аналізу (для виявлення спільних і відмінних особливостей організації креативних кластерів в Україні), метод структурно-функціонального аналізу (для розгляду організаційної та діяльнісної складової креативних індустрій), синхроністичний метод (для вивчення креативних кластерів в Україні в єдиному обраному часовому проміжку), метод моделювання та ін.

Виклад матеріалу дослідження

Креативні індустрії — це «нове аналітичне визначення галузевих компонентів економіки, в яких творчість є входом, а контент або інтелектуальна власність — виходом» (Galloway & Dunlop, 2007, p. 18).

Креативні індустрії є типом соціально-культурних практик, основною та об'єднуючою ідеєю в яких виступають творчі й культурні компоненти. Водночас дослідники підкреслюють важливий момент, а саме те, що економічна цінність творчих індустрій може виходити за межі простого виробництва культурних цінностей або зайнятості творчих людей, грати більшу роль в стимулюванні та сприянні процесу змін в економіці, про що свідчать її динамічні параметри та ступінь включення в економіку (Potts & Cunningham, 2010, p. 165). Тобто динамічне значення креативних індустрій більше, ніж їх статичне значення.

Виходячи зі сформованих на сучасному етапі концепцій та підходів, до креативних індустрій відносять діяльність в галузі виконавських і візуальних мистецтв, дизайн та ремесла, кіно, телебачення та медіа.

Н. Карасьова, досліджуючи креативні індустрії як елемент стратегії постіндустріального розвитку, до їх складових на сучасному етапі відносить:

- мистецтво: візуальне (живопис, скульптура, фотографія) та виконавське (жива музика, театр, танець);
- засоби масової інформації: публікації та друковані видання (книги, газети, видання), аудіовізуальне мистецтво (фільм, телебачення, радіо), нові ЗМІ (цифровий контент, програмне забезпечення, відеоігри);
- функціональну творчість: креативні послуги (архітектура, реклама, наукові дослідження), дизайн (інтер'єр, графіка, мода, іграшки);
- культурну спадщину: традиційна культура (ремесла, свята, фестивалі), культурні джерела (музеї, бібліотеки, архіви та пам'ятники) (Карасьова, 2019, с. 114).

На сучасному етапі в Україні креативні індустрії як сектор культури через ряд обмежень економічного характеру (зокрема, недостатній розвиток багатьох інститутів індустріального світу та специфіку економічної спрямованості) доцільно розглядати як перспективу на найближче майбутнє. Український досвід впровадження та розвитку креативних індустрій невеликий — він представлений здебільшого діяльністю окремих творчих та креативних компаній. Різноманітні субгалузі креативних індустрій — виконавське мистецтво, музика, образотворче мистецтво, телебачення та ін. інтегровані на розвиток культурології та економіки і включені в соціальний розвиток суспільства. Працюючи як креативні кластери, вони наділені кумулятивним ефектом, який і собі здійснює суттєвий вплив на розвиток креативних індустрій.

Креативні кластери — невід'ємна частина культурного середовища — найважливішого показника, що визначає якість життя в сучасному суспільстві.

Кластер розуміється як гнучке та вільне об'єднання підприємств з територіально-просторовим принципом, утворення якого здатне перепрограмувати територію, допомогти сформувати громадські простори, яких бракує, нові точки розвитку, а також розв'язати частину економічних, політичних та архітектурно-планувальних проблем міста.

Серед різноманітних типів виробничих кластерів виділяється креативний тип, який найбільш точно відповідає завданням перетворення колишніх промислових територій та об'єктів нерухомості, що не залучені в господарчому обороті, на креативні кластери.

Термін «креативний кластер» остаточно сформував куратор програми ЮНЕСКО «Креативні міста» С. Еванс для означення спільноти творчо орієнтованих підприємців на певній території (Evans, 2009, р. 9). Здебільшого центрами таких об'єднань були покинуті промислові будівлі, розміщені в центральній частині міста (наприклад, фабрики та заводи), а їх головним завданням — привернення творчої спільноти міста і талановитої молоді на свою територію, забезпечення середовища та умов для зародження нових бізнес-ідей, а також виробництва, популяризації та продажу їх продукту.

Діяльність креативних кластерів зазвичай сконцентрована на сенсорних творчих одиницях, які сприяють створенню бренду регіону, зокрема його сенсорного навантаження. На регіональному рівні результат розвитку цього ланцюга відстежується через розвиток інфраструктури, збільшення робочих місць, приплив туристів, а також через позитивний соціальний ефект всередині регіону.

Креативні кластери об'єднують кілька різноманітних індустрій, до яких належать реклама, медіа, архітектура, промисловий, комунікаційний та графічний дизайн, освіта, телебачення, книговидавництво, народні промисли та ремесла, антикваріат, образотворче мистецтво, програмування, проєктування вебсайтів та програм забезпечення, індустрія моди та ін. Окрім того, в креативні кластери включено функцію обслуговування — системи громадського харчування, оренда офісних та виставкових просторів, майстерень, розважальних закладів.

Креативна індустрія в Україні отримала поширення завдяки кластерному підходу. Перший вітчизняний кластер — будівельний — з'явився 1998 р. на території Хмельницької області; невдовзі почали виникати туристичні, харчові, швейні та інші кластери, здебільшого в Херсонській, Одеській, Львівській, Закарпатській та Івано-Франківській областях.

Креативні кластери в Україні почали з'являтися у 2000-х рр. на тлі активного розвитку креативних індустрій. Так, наприклад, у 2004 р. в межах програми кластерної моделі «Ліжництво та інші народні художні промисли на Прикарпатті», розробленої Прикарпатським науково-аналітичним центром, було створено Кластер народних художніх промислів «Сузір'я».

2009 р. в Одесі створено Експериментальний центр сучасного мистецтва «Чайна фабрика», метою якого стала соціалізація молодих українських художників. Цей кластер займає частину території фабрики (понад 120 м², на яких розміщено виставковий зал, творчу майстерню та шоурум), побудованої наприкінці XIX ст. Підприємство не функціонує з кінця XX ст., натомість з 2006 р. почали створюватися художні майстерні, заклавши основу культурному середовищу, на ґрунті якого і виник Центр сучасного мистецтва.

2015 р. у Львові, за ініціативи директора «Harald Binder Cultural Enterprises» («Гаральд Біндер Калчурал Ентерпрайзис») Б. Заклюжної, розпочалася ревіталізація колишнього винокурного заводу (кінець XIX ст.), згодом — фабрики з виробництва варення (пізній радянський період), на території якої з 2009 р. працю-

вали художні майстерні. Протягом кількох років креативний кластер став платформою для міжнародної мистецької співпраці, вмістивши кілька просторів — виставковий, концертний, репетиційний, освітній, інтерактивний та дитячий. Багатопрофільний артцентр під назвою «Фабрика повидла» поєднує театральне, музичне, кіно та образотворче мистецтво і майстерні на базі студій, формуючи унікальний мистецький ансамбль (Harald Binder Cultural Enterprises, б.д.).

2016 р. було розпочато роботу над проєктом створення артзаводу «Механіка. Інша земля» в будівлі колишнього харківського паротягобудівного заводу. Після проведення масштабної реконструкції на території артзаводу діє концертний майданчик, експохол, знімальний павільйон, літній фестивальний майданчик, танцювальні центри, музичні, дитячі та інші студії розвитку, картинг-клуб, а також квест-кімнати, майстерні та шоуруми. В артпросторі проводяться фестивалі та виставки — New Year's Rap Fest, Kharkiv DJ Parade, Wine Fest, Impulse Fest, Oktoberfest, інтерактивна виставка доповненої реальності, присвячена аварії на Чорнобильській АЕС.

2016 р. у Запоріжжі відбулося відкриття артцентру «LOFT Млин» — на території колишнього промислового млина, побудованого 1895 р. Г. Нібуром, діє артмайстерня, коворкінг-центр, дизайн-студія, фотостудія, шоурум, кіноклуб, екобарахолка та зона відпочинку; проводяться ярмарки та майстер-класи для художників, заняття в «Альтернативній школі малюнку та скетчу», фестивальні заходи.

Значущим креативним кластером для Києва вважається культурний центр «Довженко-Центр», відкритий для відвідувачів з 2018 р. на території колишньої Київської кінокопіювальної фабрики (з 1994 р. — Національний центр Олександра Довженка), у складі якого музей кіно, фільмосховище, кінокопіювальна лабораторія, бібліотека, а також «Дикий театр», музична лабораторія «KoRa», книжкова крамниця «Довженко книги.кава.кіно», художня майстерня «Інтуїція нестабільних думок», хореографічна студія «Ruban Production ІТР» та кафе «Етер». Цей креативний кластер є відомим публічним простором для проведення культурних заходів — вже традиційно тут відбуваються покази німих фільмів, кіноспадку Д. Вертова, О. Довженка, І. Кавалеридзе під живий акомпанемент. Основоположним чинником успіху всіх творчих проєктів є ефективна взаємодія креативної команди.

Протягом останніх років в Україні спостерігається стрімкий розвиток індустрії креативних кластерів — стаючи центрами урбаністичного розвитку, вони відіграють важливу роль в культурі, науці та мистецтві. Нині це креативні простори, представлені майданчиками різноманітного типу і формату.

Висновки

Сприяючи підвищенню конкурентоспроможності країни на регіональному рівні, креативні кластери з'являються в багатьох містах України. Найбільш активний розвиток вони отримали у великих містах, таких як Київ, Харків, Одеса, Львів, Івано-Франківськ та ін., які мають серйозний потенціал для концентрації сфер креативних індустрій на основі чинної перспективної діяльності (реклама, архітектура, кіно, музичне, театральне та образотворче мистецтво, народні про-

мисли й ремесла та ін.). Відмінністю вітчизняної практики креативних індустрій від закордонної є відсутність у невеликих містах представників креативних індустрій та потенційних орендаторів.

На основі проведеного дослідження виявлено, що утворення креативних кластерів певного типу залежить від напрямів, які отримали активний розвиток в місті, а принципи пристосування промислових будівель відрізняються відповідно до обраної території; спільними принципами організації кластерів є створення архітектурно-планувального середовища історичної частини міста; урахування традицій, збереження та пристосування цінних історичних об'єктів; використання мобільних конструкцій; єдиним підходом в процесі розвитку культурного середовища в Україні є формування креативних кластерів на території занедбаних підприємств, складських приміщень або порожніх історичних будівель. Перетворення покинутих урбаністичних просторів на привабливі громадські місця, культурні або мистецькі центри сприяє процесу інклюзії сучасного мистецтва та має велике соціальне значення.

Основними позитивними ефектами діяльності креативних кластерів у контексті особливостей розвитку культурного середовища в Україні є розвиток і популяризація сучасного мистецтва; залучення творчої молоді не лише урбаністичного простору, в якому територіально розміщено культурний кластер, а й інших міст країни; творче виховання містян; формування творчих активів, спільноти.

■ Список використаних джерел

- Бакуліна, Н., & Фалович, В. (2019). Розвиток креативних індустрій в Україні: аналіз і оцінка. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*, 24, 24–32.
- Карасьова, Н. А. (2019). Креативні індустрії як елемент стратегії постіндустріального розвитку. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, 3, 110–120.
- Кузнецова, Н. Б. (2018). Концептуальні основи формування та розвитку креативних кластерів. *Web of Scholar*, 3, 2(20), 7–11.
- Прогнімак, О. Д. (2018). Креативне майбутнє України: перспективи і перешкоди. *Економічний вісник Донбасу*, 3(53), 212–227.
- Смолич, Д. В. (2012). Концептуальні засади формування інноваційних кластерів в умовах транскордонного співробітництва. *«Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми економіки та управління», 34, 206–210.
- Сотнікова, Ю. В. (2020, 3–4 березня). Теоретичні аспекти формування креативних кластерів в Україні. В *Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика*, Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (с. 191–193), м. Харків – м. Торунь. ФОП Панов А. М.
- Evans, G. (2009). Creative Cities, Creative Spaces and Urban Policy. *Urban Studies*, 46(5–6), 7–15. <https://doi.org/10.1177/0042098009103853>
- Galloway, S., & Dunlop, S. (2007). A Critique of Definitions of the Cultural and Creative Industries in Public Policy. *International Journal of Cultural Policy*, 13, 17–31.
- Harald Binder Cultural Enterprises. (б.д.). *Art Центр Фабрика Повидла*. <http://hbce.com.ua/jam-factory/>

Potts, J., & Cunningham, S. (2010). Four Models of the Creative Industries. *Revue D'économie Politique*, 120, 163–180. <https://doi.org/10.3917/redp.201.0163>

References

- Bakulina, N., & Falovych, V. (2019). Rozvytok kreatyvnykh industrii v Ukraini: analiz i otsinka [Development of Creative Industries in Ukraine: Analysis and Evaluation]. *Regional Aspects of Development of Production Forces of Ukraine*, 24, 24–32 [in Ukrainian].
- Evans, G. (2009). Creative Cities, Creative Spaces and Urban Policy. *Urban Studies*, 46(5–6), 7–15. <https://doi.org/10.1177/0042098009103853> [in English].
- Galloway, S., & Dunlop, S. (2007). A Critique of Definitions of the Cultural and Creative Industries in Public Policy. *International Journal of Cultural Policy*, 13, 17–31 [in English].
- Harald Binder Cultural Enterprises. (n.d.). *Art Tsentr Fabrika Povidla [Art Center Jam Factory]*. <http://hbce.com.ua/jam-factory/> [in Ukrainian].
- Karasova, N. A. (2019). Kreatywni industrii yak element stratehii postindustrialnogo rozvytku [Creative Industries as an Element of Post-industrial Development Strategy]. *International Relations: Theory and Practical Aspects*, 3, 110–120 [in Ukrainian].
- Kuznetsova, N. B. (2018). Kontseptualni osnovy formuvannia ta rozvytku kreatyvnykh klasteriv [Conceptual Bases of Formation and Development of Creative Clusters]. *Web of Scholar*, 3, 2(20), 7–11 [in Ukrainian].
- Potts, J., & Cunningham, S. (2010). Four Models of the Creative Industries. *Revue D'économie Politique*, 120, 163–180. <https://doi.org/10.3917/redp.201.0163> [in English].
- Prohnik, O. D. (2018). Kreatyvne maibutnie Ukrainy: perspektyvy i pereshkody [Creative Future of Ukraine: Prospects and Obstacles]. *Economic Bulletin of Donbas*, 3(53), 212–227 [in Ukrainian].
- Smolych, D. V. (2012). Kontseptualni zasady formuvannia innovatsiinykh klasteriv v umovakh transkordonnogo spivrobitnytstva [Conceptual Bases of Formation of Innovation Clusters in the Conditions of Cross-border Cooperation]. *Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series "Economics and Management Issues"*, 34, 206–210 [in Ukrainian].
- Sotnikova, Yu. V. (2020, March 3–4). Teoretychni aspekty formuvannia kreatyvnykh klasteriv v Ukraini [Theoretical Aspects of Formation of Creative Clusters in Ukraine]. In *Suchasni problemy upravlinnia pidpriemstvamy: teoriia ta praktyka [Modern Problems of Enterprise Management: Theory and Practice]*, Proceedings of the International Scientific and Practical Conference (pp. 191–193), Kharkiv – Torun. FOP Panov A. M. [in Ukrainian].

CREATIVE CLUSTERS AS A COMPONENT OF THE CULTURAL ENVIRONMENT IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF CREATIVE INDUSTRIES IN UKRAINE

Kateryna Yatsko

PhD student,

ORCID: 0000-0002-9096-879X, e-mail: yazko-katja@ukr.net,

Kyiv National University of Culture and Arts,

Kyiv, Ukraine

Abstract

The purpose of the article is to identify the features of creative clusters as a component of the cultural environment in Ukraine in the context of the development of creative industries in the first decades of the 21st century. Research methodology. The author has used the analytical method to study the scientific literature and materials of electronic resources, the method of analogy and comparison and method of comparative analysis to identify common and distinctive features of creative clusters in Ukraine, the method of structural and functional analysis to cover the organisational and activity component of creative industries, the synchronistic method to study the creative clusters in Ukraine in a single selected timeline, modelling method, etc. Scientific novelty. The article has studied the development of the creative cluster in the context of modern socio-cultural practices in Ukraine; considered creative industries as a sector of culture and, revealed prospects for the development of creative branches; analysed the organization and activity of the “Dovzhenko-Centre” (Kyiv), “LOFT in the Mill” (Zaporizhzhia), “Tea Factory” (Odesa), “Mechanics. Another Land” (Kharkiv), “Jam Factory” (Lviv) creative centres and revealed the peculiarities of their development as a component of the cultural environment in Ukraine. Conclusions. Creative clusters are appearing in many cities of Ukraine, helping to increase the country’s competitiveness at the regional level. They received the most active development in large cities, such as Kyiv, Kharkiv, Odesa, Lviv, Ivano-Frankivsk, etc., which have a profound prospect for concentrating the sectors of creative industries based on current optimistic activities. The transformation of abandoned urban spaces into attractive public places and cultural or artistic centres contributes to the inclusion of contemporary art and is of great social importance. The main positive effects of creative clusters in the context of the peculiarities of the cultural environment in Ukraine are the development and promotion of contemporary art; involvement of creative urban youth; creative education to citizens; formation of creative assets.

Keywords: creative industries; creative clusters; cultural environment; art centre; contemporary art

This is an open access journal, and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0.